

Westholmist, koolist ja haridusest 3.

Küsimus pole mitte selles, kas riik peab haridust toetama (selles pole vaidlust), vaid selles, kuidas ta seda teeb. Praegu finantseerib riik asutusi — koole. Ma arvan, et see on ebaefektiivne.

Riik peab finantseerima õppijat, andes raha koolile tema kaudu. On võimalik maksta õppijale stipendiumi, millest ta tasub õppemaksu. On võimalik tasuda teatud õpilaste eest õppemaks otse koolile. Need peavad olema head õpilased, kelle vanemate majanduslik seisund tekitab õppekulude katmisel raskusi. Kas selliseid õpilasi saab olla palju või vähe? Eks see sõltub riigi tahtest ja üldisest majanduslikust olukorrast. Täna võiks see olla kolmandik kuni pool kogu õpilaste üldarvust.

Mitte mingil juhul ei tohi tekkida sellist olukorda, kus mõni kool elab ainult nendest õpilastest, kes saavad riiklikku stipendiumi. Sellisel juhul väärastub teenuse hinna ehk õppemaksu suuruse kujunemine, kool kasutab seda ära hinna põhjendamatuks üleskruvimiseks.

Plussid on olemas

Mida näen eeltoodu positiivsete külgedena?

Õppija ja hariduse suhe saab selgemaks. Õppija omandab hariduse. See lause saab täiesti mõistetava sisu. Õppija esitab õpetajale tellimuse, nõudmised omandatavale haridusele. Seda ei tohi mõista lineaarselt, et õpilased või nende vanemad hakkavad koostama õppekavu, see jäägu asjatundjate teha. Tellimust tuleb mõista üldisemas plaanis.

Kui ühiskond ja majandus on selliselt üles ehitatud, et harituse järele on suur nõudmine, siis kandub see nõudmine õppija ja lapsevanema kaudu koolile edasi. Need, kes maksavad, tahavad head haridust. Mis on selle konkreetne sisu, selle määrab märksa keerukam protsess, kus oma osa on nii õpilasel, lapsevanemal, riigil ja eelkõige omanäolisel koolil kui teenuse pakkujal.

Kool vabaneb kerjaja seisundist. Kooli sisetulekud arenevad kooskõlas majandusega. Kui kasvavad palgad erasektoris, kasvavad nad ka koolis. Kuni kool peab oma palku riigilt nuruma, jääb ta alati vaesemaks kui erasektor, sest ta jääb alati maha erasektori arengust.

Riigikogu liige

Siim Kallas

Kooli arendamiseks on koolil endal võimalik võtta pangalaenu, sest pankurite keeles öelduna — selged on asutuse rahavood. Sissetulekud ei sõltu heast või halvast ametnikust ja rahvasaadikust, vaid kooli enda põhitegevusest. Panga jaoks on selge, kes võtab laenu ja kes selle tagasi maksab.

Koolide vahel tekib võistlus, kus kõigil on võimalused, tõsi, ka vastutus. Hariduse kvaliteedi parandamiseks tekib iseregulatsioon, majanduslikud stiimulid.

Kool vabaneb administratiivsest normeermisest. Ise kehtestab oma palgamaksmise printsiibid ja oma õppekavad. Pange tähele, ei teki mingit kaost, kui ametnikud kaotavad kooli üle kontrolli. Iseregulatsiooni kaudu rakendub positiivne kogemus kiiresti ja valudeta, kui ühiskonnas on selline tahtmine.

Kooliõpetaja kutse väärtustub. Õpetajaks, hakkavad õppima need, kes tahavadki õpetajaks saada, mitte need, kes ei pääsenud "teoreetilises" harus läbi.

Pakutud süsteem näikse olevat lausa suurepärase. Ometi olen tajunud eeltoodud ideedele tugevat vastuseisu, tihti just õpetajate hulgas. Just õpetajad võiksid kõige selgemini näha administratiivse haridussüsteemi puudusi.

Hoop võrdsustamisele

Arvan, et osa õpetajaid kannustab hirm. See on üsna laialt levinud hirm — hirm üksikisiku vabadusele ja vastutusele ülesehitatud ühiskonna ees. Tekivad hoopis teistsugused nõudmised — nõudmised oskustele, initsiatiivile, vajadusele ennast pidevalt arendada, vajadusele iseseisvalt mõelda.

Ka õpetajate tööle tekib teistsugune nõudmine. Palju lihtsam on ju juhinduda rutiniist, mis on kusagil kellegi poolt kehtestatud, kiruda rumalat riiki, kes kehtestab kehva õppekava, halvad tunninormatiivid ja maksab vähe palka. Headele õpetajatele tekib suur

nõudmine, neile hakatakse maksma väga head palka. Aga nõudmine lihtsalt õpetajatele väheneb, nõudmine halbadele õpetajatele kaob sootuks. Järjekordne hoop võrdsustamisele, sotsialismile!

Hea, et spordis pole võrdsustamist. Kujutage ette, et tippkaugushüppajatel takistataks hüppamast üle kuue meetri, sest enamik inimesi ei hüppa ju rohkem kui neli meetrit! Maailmarekord ligi üheksa meetrit oleks siis lausa põlguse objekt.

Tekivad eripalgelised koolid. Jah, ka paremad ja halvemad koolid. See tekitab raevukat vastuseisu. Ei ole võrdsaid võimalusi. Mahajääjates tekib frustratsioon.

Nii palju, kui mina tean, oli Eesti NSV haridusjuhtidel palju vaeva, et kaitsta erikallakuga koolide olemasolu Moskva ees. Sama probleem — ei tohi olla koole, kus õpilased saavad parema hariduse.

Ja tekivad ka parimad, eliitkoolid à la kunagine Westholmi poeglaste gümnaasium, Treffner Tartus, Gustav Adolf, Lender, Reaal, kommertsgümnaasiumid... Palju oli omanäolisi tippkoole.

Eliitkoolide järgi joondutakse, nad ergutavad taseme tõusule ka keskmistes koolides. See on nagu pikamaajooksus — keegi läheb ees, teised pressivad järele. Parem tagajärg leiab ühiskonnas parema hinnangu. Nii hakkavad kõik pürgima parema tulemuse poole. Kui eliid on haritud, tahavad kõik haritumad olla.

Unistuste teel on palju takistusi

Lisaks hirmunud õpetajatele näen kohkunud haridusametnikke, kellelt libiseb ära nii osa tööd kui ka võimu. Näen põlevasilmseid saamahimulisi, kes soovis erastada mõni kesklinna kool, näiteks seesama Westholmi kool või Reaalkool, näevad oma isiklikke huve kahjustatuna. On ju seal ka maatiikk!

Aga unistada ju ikka võib. Võib-olla tuleb aeg, kus meil on kõik koolid vähem või rohkem omanäolised, kus õpilased kannavad uhkusega ka oma kooli väliseid regaale, olgu selleks siis müts või teatud ühtemoodi rõivas, kus koolide vilistlaskond on omaette mõiste, sinna kuulumine staatussümbol.

Ja haritus on omaette elustiil, pidev õppimise hädavajadus.